

ԹՈՒՐՔԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

ՎԱՍՏԱԿԱՆԱՏ ԹՈՒՐՔԱԳԵՏԻ ՀՈՐԵԼՅԱՆԸ

2008 թ. սեպտեմբերին լրացավ Հայաստանի թուրքագիտական դպրոցի հիմնադիրներից եւ կարկառուն ներկայացուցիչներից մեկի՝ պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Երվանդ Ղազարի Սարգսյանի 95 տարին: Նրա գրչին են պատկանում 12 մենագրություններ եւ 100 ավելի այլ գիտական աշխատություններ, որոնք իրավամբ գիտական հեղինակություն են բերել հեղինակին եւ հայրենական թուրքագիտությանը:

Վաստակաշատ գիտնականը, որն այժմ բնակվում է ԱՄՆ-ում, խորհրդային շրջանի հայոց պատմագիտական մտքի լավագույն ներկայացուցիչներից է, մի շարք փայլուն հետազոտությունների հեղինակ: Հորեյանը լավ առիթ է վերհիշելու նրա անցած գիտական ուղին, մեկ անգամ ևս արժևորելու այն մեծ ավանդը, որ բերեցին նրա աշխատությունները հայրենական թուրքագիտությանը ու պատմագիտությանը:

Պրոֆեսոր Սարգսյանի կենսագրությունը բնորոշ է իր սերնդի շատ գիտնականների համար: Ծնվել է Սիսիանի շրջանի պատմական Բռնակոթ գյուղում, միջնակարգ կրթությունը ստացել է Բաքվում, իսկ բարձրագույնը՝ Լենինգրադի համալսարանում: 1942 թ. հաջողությամբ ավարտելով ԽՍՀՄ Արևելագիտության ինստիտուտի ասպիրանտուրան՝ նա վերադառնում է Հայաստան եւ անցնում է աշխատանքի Գիտությունների Ակադեմիայի համակարգում: Ե. Սարգսյանը երկար տարիներ ղեկավարել է Արևելագիտության ինստիտուտի թուրքագիտության բաժինը, որը նրա ջանքերի շնորհիվ դարձավ Թուրքիայի նոր ու նորագույն պատմության ուսումնասիրման եւ մասնագետների պատրաստման կարևոր կենտրոն:

1946 եւ 1963 թթ. նա հաջողությամբ պաշտպանել է թեկնածուական ու դոկտորական դիսերտացիաները, որոնք կարևոր ներդրում էին Թուրքիայի եւ Արեւմտյան Հայաստանի նոր շրջանի

պատմության ուսումնասիրման բնագավառում: Դոկտորական դիսերտացիայի պաշտպանությունը Մոսկվայում վերաճել է սուր եւ սկզբունքային բանավեճի խիստ քաղաքականացված խորհրդային թուրքագիտության մոսկովյան դպրոցի ներկայացուցիչների հետ եւ ստացել է լայն արձագանք գիտական եւ հասարակական շրջանակներում: Այդպես էր ծեռք բերվում հայկական թուրքագիտության հեղինակությունը..

Պրոֆեսոր Սարգսյանի, թերեւս, ամենահաջողված գիտական աշխատությունն է «Թուրքիան եւ նրա նվաճողական քաղաքականությունը Անդրկովկասում (1914-1918)» գիրքը, որը 1962 թ. հրատարակվել է ռուսերեն, իսկ 1964 թ.՝ հայերեն: Այստեղ հեղինակը լայնորեն օգտագործելով արխիվային ու վավերագրական այլ նյութեր համոզիչ կերպով ցույց է տալիս Օսմանյան կայսրության ծավալապաշտական նկրտումները Անդրկովկասի, գլխավորապես Արեւելյան Հայաստանի նկատմամբ, վեր է հանվում հայ ժողովրդի ֆիզիկական բնաջնջման երիտթուրքական քաղաքականության անմիջական կապը նրա պանթուրքիստական գավթողական ծրագրերի հետ: Մենագրության կարեւոր արդյունքներից է հեղինակի եզրահանգումը այն մասին, որ հանրապետական Թուրքիան հանդես եկավ որպես Օսմանյան կայսրության հակահայկան քաղաքականության շարունակող: Գիրքը մեծ հետաքրքրությամբ ընդունվեց հայաստանյան հասարակության կողմից, նշանակալից դեր կատարեց «վաթսունականների սերնդի» միջավայրում Թուրքիայի պատկերի ստեղծման մեջ: Այն այսօր էլ պահպանում իր գիտական նշանակությունը եւ քաղաքական այժմեականությունը:

Երվանդ Սարգսյանի կարեւոր մենագրություններից է նաեւ «Օսմանյան կայսրության քաղաքականությունը Արեւմտյան Հայաստանում եւ մեծ տերությունները 19-րդ դարի վերջի քառորդում եւ 20-րդ դարի սկզբին» ստվարածավալ գիրքը, որը լույս է տեսել 1972 թ. ռուսերեն: Այն աչքի է ընկնում օգտագործված մեծաքանակ փաստացի նյութի վերլուծման եւ ընդհանրացման բավական բարձր մակարդակով եւ հիմնարար ներդրում է Հայկական հարցի ուսումնասիրման բնագավառում:

Պրոֆեսոր Սարգսյանը առաջիններից Հայաստանում ձեռնամուխ եղավ թուրքական պատմագրության մեջ լայն տարածում ստացած Հայաստանի եւ հայ ժողովրդի պատմությունը խեղաթյուրող կոնցեպցիաների քննական ուսումնասիրմանը, նրանց հակագիտական բնույթի բացահայտմանը: Նրա եւ Ռուբեն Սահակյանի հեղինակած «Հայ ժողովրդի նոր շրջանի պատմության նենգափոխումը թուրքական պատմագրության մեջ» գիրքը (1963 թ.) վերահրատարակվել է Թեհրանում, թարգմանվել է անգլերեն եւ հրատարակվել է ԱՄՆ-ում:

Երվանդ Սարգսյանը 50-80-ական թվականների գիտական կյանքի գործունե մասնակիցներից էր: Հետաքրքիր զեկուցումներով հաճախակի հանդես է եկել գիտաժողովներում, այդ թվում նաեւ միջազգային, ակտիվորեն մասնակցել է գիտական բանավեճերի ու քննարկումների, եղել է մի շարք կոլեկտիվ մենագրությունների ու հոդվածների ժողովածուների հեղինակակից եւ պատասխանատու խմբագիր, ղեկավարել եւ ընդդիմախոսել է բազմաթիվ դիսերտացիաներ, իր հարուստ գիտելիքները կիսելով տասնյակ աշակերտների եւ կրտսեր գործընկերների հետ:

Վերջին տարիներին Հայաստանի մտավորականության համար ստեղծված ծանր կենցաղային պայմանները ստիպեցին Ե. Սարգսյանին տեղափոխվել ԱՄՆ, զրկելով երիտասարդ թուրքագետներին հնարավորությունից հաղորդակցվելու նրա հետ, օգտվելու նրա խորհուրդներից ու հարուստ կենսափորձից: Սակայն եւ օտարության մեջ նա շարունակում է անխոնջ ծառայել գիտությանը. մեզ են հասնում նրա հոդվածները Թուրքիայի հակահայկական քաղաքականության տարբեր արտահայտումների մասին, որոնք պարբերաբար լույս են տեսնում սփյուռքահայ մամուլի էջերում: Հայաստանի թուրքագետները, պրոֆեսոր Երվանդ Սարգսյանի բազմաթիվ գործընկերները եւ աշակերտները սրտանց շնորհավորում են գիտության երախտավորին նրա հոբելյանի կապակցությամբ: